

ויום כיפור

עת שינוי?

תעודת זהות

מאוריציז גוטליב, יהודים מתפללים בבית הכנסת ביום הכיפורים, 1878

שם	עשרת ימי תשובה (הימים שבין ראש השנה ויום הכיפורים), 'בין כסה לעשור'
מקור	התורה (ספר 'ויקרא' וספר 'במדבר')
מועד	ראו ציר החודש (משמאל)
עונה	ראשית הסתיו (ימי הציפייה שלפני עונת הגשמים)
מצוות מרכזיות	ראש השנה - תקיעת שופר יום כיפור - צום ותענית, וידוי ותשובה
מנהגים נוספים	ראש השנה - אכילת תפוח בדבש, 'תשליך', כרטיסי ברכה יום כיפור - מנהג כפרות, תפילה בבגדי לבן
משמעותיות	התחלה חדשה, ימי הדין (=ימים נוראים), חשבון נפש, תשובה (בין אדם לחברו ובין אדם לאלוהיו), כפרה

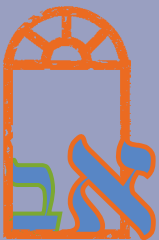
ציר זמן

א	ראש השנה	עשרת ימי תשובה
ב	צום גדליה	
ג		
ד		
ה		
ו	שבת תשובה	סוכות
ז		
ח		
ט		
י	יום כיפור	
יא		שמיני עצרת ושמחת תורה
יב		
יג		
יד		
טו	יום טוב	
טז		שמיני עצרת ושמחת תורה
יז		
יח	חול המועד	
יט		
כ		
כא	הושענה רבה	שמיני עצרת ושמחת תורה
כב		
כג		
כד		
כה		
כו		שמיני עצרת ושמחת תורה
כז		
כח		
כט		
ל		

מילון ראש השנה ויום כיפור

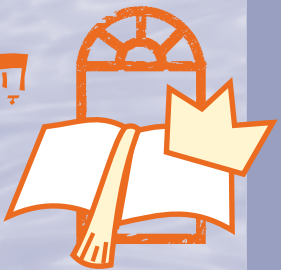

- חודש תשרי הוא החודש ה _____ , לפי מנין התורה, ומזלו _____ .
- לפי חז"ל, יום ראש השנה הוא גם יום _____ או יום הולדתו של _____ .
- בראש השנה נוהגים לאכול מאכלים שיש בהם סמליות: _____ - "שנהייה לראש ולא לזנב"; _____ - "שירבו זכויותינו"; _____ - "לשנה טובה ומתוקה".
- על-פי המסורת, בראש השנה נפתחים בשמיים שלושה ספרים המתייחסים ל _____ , _____ ו _____ .
- תפילת המוסף של ראש השנה מסודרת לפי הנושאים: מלכויות, _____ , _____ .
- השופר עשוי בדרך כלל _____ לזכר _____ .
- ישנם שלושה סוגי קולות של השופר _____ , שברים, _____ (בראשי תיבות: תשר"ת)
- לפי המנהג המכונה _____ , הולכים בראש השנה אל מקור _____ , ומרוקנים שם באורח סמלי את הכיסים מכל החטאים.
- בתקופת המקרא נערך ביום הכיפורים בבית המקדש טקס קורבנות כפרה שנוהל על-ידי _____ , _____ , ובמסגרתו הוא אף נכנס אל _____ בפעם היחידה בשנה.
- ה _____ הוא שעיר עזים שהכהן הגדול ביום הכיפורים העביר אליו את חטאי העם והוא נשלח אל _____ .
- חז"ל קבעו: עבירות שבין אדם ל _____ - יום הכיפורים מכפר, אך עבירות שבין אדם ל _____ אין יום הכיפורים מכפר, עד ש _____ את חברו.
- ההפטרה ליום הכיפורים היא ספר _____ , המתאר את תהליך חזרתם בתשובה של אנשי _____ .
- יום הכיפורים מכונה בתורה " _____ " , והוא נחשב היום הקדוש ביותר בשנה.
- אחת התפילות המפורסמות של הימים הנוראים היא תפילת 'ונתנה _____ , שחברה על ידי ר' אמנון ממגנצה, אשר מת בעינויים קשים על 'קידוש ה' (=על אמונתו היהודית).
- ה _____ הוא תפילה מרכזית הנאמרת ביום הכיפורים שש פעמים, ובה האדם מכיר ומתוודה על חטאיו בלשון רבים (כחלק מן הציבור) דרך נוסח קבוע (המסודר לפי סדר הא"ב) "אשמנו, _____ , _____ , דיברנו דופי ולשון הרע" וכו'.
- התפילה הפותחת את יום הכיפורים נקראת "כל _____ " , ובה הקהל פותח, כביכול, את שערי בית הכנסת לכלל המתפללים (בהם גם מי שהתרחקו מן היהדות), ומתיר את נדריהם ומחויבויותיהם הישנות לקראת התחלה חדשה.
- התפילה החותמת את יום הכיפורים נקראת _____ , כיוון שאחריה נסגרים, כביכול, שערי השמים.
- לקראת ראש השנה מקובל לשלוח זה לזה כרטיסי ברכה, ולאחל זה לזה " _____ " .
- ביום הכיפורים נוהגים לברך זה את זה בברכת " _____ " .

מחסן מילים

אדם הראשון / נעילה / הכהן הגדול / לשנה טובה תכתבו ותחתמו / תוקף / קדש הקדשים / שבת שבתון / מאזניים / נינוה / תשליך, מים / ראש דג / וידוי / בגדנו, גזלנו / קרן אייל / צדיקים, רשעים, בינוניים / נִדְרֵי / השביעי / שעיר לעזאזל / יונה / רימון / מקום / מדבר / חברו / תקיעה, תרועה / תפוח בדבש / עקדת יצחק / ירצה / זיכרונות, שופרות / בריאת העולם / גמר חתימה טובה /

היה היה

השינוי - האם הכרחי?

פעם אחת שאל הרבי את חסידיו: "לו הייתם יודעים כי יום זה הוא יומכם האחרון, מה הייתם משנים בו?"
ישבו החסידים וחשבו.
אמר האחד: "ביום זה ארבה בצדקה ובגמילות חסדים יותר מכל יום בחיי!" השיב האחר: "ביום זה אשב ואלמד תורה כל היום!"
ענה השלישי: "ואני אתפייס עם כל מי שרבתי איתו, וארבה באהבה לכל הקרובים אלי". וכך המשיכו החסידים, כל אחד ותשובתו.
לבסוף, כשסיימו, פנו אל רבם בסקרנות רבה, מצפים למוצא פיו.
"... ומה היית אתה, רבנו, משנה?" שאלו בקוצר רוח.
"אני?" השיב הרבי בניחותא, "אני לא הייתי משנה דבר ..."

- **מה דעונכס, האונאס זכור הרז כי אין מה לעשות?**
- **כיזא הוא התייחס לעזרה על חייו?**

חסידים בתשליך

ראש השנה

עוד שנה או

בפתח החלון

- "אתה כל כך נהדר! רק אל תשתנה!..."
- "אם לא יחול שינוי דרסטי בהתנהגותך וביחסך ללימודים, נאלץ לנקוט אמצעים חמורים ..."
- "טוב לי עם החיים שלי, למה שאשתנה? ככה אני, וקבלו אותי כמו שאני!"
- "אני מחפש שינוי בחיים שלי, הם כל כך שגרתיים ומשעממים ..."
- "עכשיו כבר מאוחר, ההזדמנות שלך לשינוי כבר עברה. חבל שלא חשבת על כך קודם ..."

מי מאתנו לא אמר או נתקל מדי פעם במשפטים מעין אלה - הן בחייו שלו הן בסביבתו הקרובה? להתחיל סוף סוף ללמוד ברצינות, להתחיל בדיאטה, להפסיק לעשן, לנהוג אחרת ...
ואכן, בכל תחילת שנה מחדש, אנו מוצאים את עצמנו עושים חשבון נפש:

- **מה לעשות? אולי זהו הזמן, ומה אולי לעשות?**

מצד אחד - רבים שואפים לשינויים בחייהם, אינם מרגישים סיפוק במקום שבו הם עומדים, הם בטוחים שהם מסוגלים להרבה יותר ... אבל כל כך קשה להתחיל את השינוי הזה!

- **האם הוא בכלל אפשרי? אולי זהו מילאס, ואין מה לעשות?**

מצד שני - אנשים מרבים לדבר על שגרת החיים, על הכוח של השגרה ועל הביטחון שהיא מספקת. טוב להם עם עצמם, הם רוצים 'שקט' בחייהם, ומבקשים שנקבל אותם "כפי שהם" ...

- **האונאס זה "מה להק"י? אדוני נתתם השלישי כאינס?"**

מעניין כי בעברית אפילו המלה 'שנה' עצמה מכילה בתוכה את המתח הזה: השנה חוזרת ושונה שוב ושוב במחזוריות הזמן האינסופי, אך היא מאפשרת בתוכה גם שינוי, התחדשות ולעתים אפילו תהפוכות של ממש - בחיי הפרט ובחיי הכלל גם יחד.

לכבוד השנה החדשה שבפתח, על כל סימני השאלה שהיא מציבה בפנינו, מוקדש חלונות חג הפעם, למתח שבין השגרה לחידוש:

- **האם תהיה זו עוד שנה, או אולי דקדק צת שינוי?**

שנה טובה!

תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו: כי חק לְיִשְׂרָאֵל הוא משפּט לְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב... (תהילים פא, 4-5, ותפילת ראש השנה)

מקורות משוחזרים

שינוי - האם הוא אפשרי?

שנה חדשה כרוכה תמיד בהרבה התרגשות, שמחה וחשש בצדה. המסורת היהודית ראתה את כוחם המיוחד של ימים אלה, וקבעה בהם את **הימים הנוראים**, ימי הדין והכפרה, אשר ראוי שיוקדשו לבחינה מדוקדקת ולחשבון נפש של חיינו עד כה, ובעיקר לניסיון לקבל החלטות חשובות כדי לשנות ולשפר אותם בשנה החדשה.

עניין זה חוזר רבות בתפילות החג. באחד הפיוטים היותר מפורסמים מְדוּמָה השנה החדשה לנערה צעירה - החולה במחלותיה של אחותה הבוגרת, השנה החולפת - והמתפללת לאל בבקשה לרפואה. למעשה, הפיוט מכוון לכל אחד מאתנו, הנולד כאילו מחדש, אך זקוק לרפואה ולברכה מפגעי העבר...

2 ברוך שפינוזה: וכי שונה האדם מן האבן?

כ-1500 שנה אחרי ר' עקיבא, התבונן פילוסוף יהודי אחר באבן, אך הגיע למסקנות שונות בתכלית.

היה זה הפילוסוף היהודי הנודע **ברוך (בנדיקט) שפינוזה** (1632-1677), שהיה אחד ממבשריו הגדולים של החילון בעת החדשה. שפינוזה הוחרם על ידי הקהילה היהודית של אמסטרדם בגלל אורח חייו החילוני המתרים.

כרציונליסט, האמין שפינוזה בכוחה המוחלט של התבונה לדעת את האמת ולהביא אושר לאדם. לפי שיטתו, העולם נתון במסגרת סיבתית-הגיונית הקובעת כל מה שקורה בו. על כן לא יתכנו בו שינוי או חריגה מן הסדר הטבעי הקבוע מראש. משמעות הדבר היא, כי האדם אינו חופשי באמת בהחלטותיו, גם אם כך נדמה לו!

כדי להמחיש את עמדתו הוא ממשיך את האדם לאבן:

--- אבן מקבלת [תנועה] מסיבה חיצונית, הדוחפת אותה, --- תנועה שמכוחה היא תוסיף לנוע בהכרח גם אחר כך. --- האבן בתנועה היא אנוסה (=מחויבת) --- האמור כאן באבן, אמור גם בכל [מה ש]מצא, ואין הבדל כמה מורכב הוא! --- ועכשיו, שער נא בנפשך שהאבן חושבת בשעה שהיא ממשיכה לנוע --- מאמינה, שהיא בת חורין גמורה (=לגמרי), ושהיא מתמידה בתנועתה רק משום שהיא רוצה בכך, ולא משום סיבה אחרת...

והוא הדין (=כך הדבר) באותה החירות של בני האדם, שהכול מתפארים בקניינה, ובאמת כל כולה אינה אלא בכך, שבני אדם יודעים את שאיפתם אבל אינם מכירים את הסיבות שמכוון הם נכרעים (=מופעלים).

כך מאמין התינוק שהוא מתאווה בחירות לחלב, הנער מאמין שהוא בן חורין כשהוא שואף נקם בשעת כעסו, והפחדן - כשהוא רוצה לברוח. ---

שפינוזה באיגרת, עיף שיח ברנמן, תולדות הפילוסופיה החדשה, א, עמ' 162, מוסד ביאליק

? הסבירו את מלל האבן. מדוע סוזר שפינוזה כי אבן החושבת? שהיא בת חורין בתנועתה, מלה את עצמה?

• שפינוזה טוען כי האדם אינו שונה באופן מהותי מן האבן. מדוע? ואילו סיבות, למשל, מצצות וקוצעות את התנהגותו של אדם? מה דעתך על טענות זו?

• חוו דעתך על הדוגמאות שהיא שפינוזה למצא שזהם אדם אינו שולט בהתנהגותו. האם נכון לדעתך לראות את כל חייו כך? הביאו דוגמאות מחייבך להדגים שקשה מאד להיטטר מהם.

• כיצד לדעתך היה שפינוזה מגיב למסקנות של ר' עקיבא על האפשרות להשתנות? וכיצד לדעתך היה מגיב לו ר' עקיבא?

הַלְלוּהוּ, בְּתִקְעַ שׁוֹפָר; הַלְלוּהוּ, בְּנִבְלָ וּכְנֹר. הַלְלוּהוּ, וּמְחֹלָ; הַלְלוּהוּ, בְּמִנִּים וְעֹגֵב. הַלְלוּהוּ בְּצִלְצָלִי-שָׁמַע; הַלְלוּהוּ, בְּצִלְצָלִי תְרוּעָה. כָּל הַנְּשֻׁמָּה, תְּהַלֵּל יְהוָה: הַלְלוּ-יְהוָה. (תהילים קג, 3-6, ותפילת ראש השנה)

שינוי - מה טיבו?

כרטיס ברכה לראש השנה, מוזיאון תלמה בלד

4 לאה גולדברג: "לכל יהיה עלי יומי הרגל"

לעתים הופך הרצון לשינוי ולהתחדשות בחיינו למכשול. הוא גורם לנו לקבל את השגרה, את היום-יום, כמובנים מאליהם, ולהתלהב רק מן החדש. אך האומנם בשגרה אין כל חידוש?

המשוררת בת זמננו, **לאה גולדברג** (1911-1970), מן היוצרות החשובות בישראל, מעבירה בשיר שלפנינו את הדגש משינוי השגרה אל שינוי היחס לשגרה. בעיניה, יכול אדם להמשיך ולחיות את חייו כפי שהם, ללא מהפכות גדולות, ובלבד שלא ייקח אותם כמובנים מאליהם, אלא יידע לראות גם בהם חידוש.

למדני, אלחי, ברוך והתפלל
על סוד גלה קמל, על גנה פרי בשל,
על החרות הזאת: לראות, לחוש, לנשם,
לדעת, לייחל, להבשל.

למד את שפתותי ברכה ושיר הלל
בהתחדש זמנך עם בקר ועם ליל,
לכל יהיה יומי היום בתמוז שלשום,
לכל יהיה עלי יומי הרגל.

לאה גולדברג, מוקדם ומאוחר, משירי סוף חורף, הקיבוץ המאוחד

? **ומה חושלת המאוררת? מה הדבר המאייש ביותר צנינה בצרה?**

• **מדוע שונה המאוררת לאלוהים שסייע בידיה להתייחס לחייך אחרת? מדוע אינה יכולה לעשות זאת בזכות עצמה?**

• **בין בקשותיה מתפאלת המאוררת לייחל, להיכלל, מדוע? האם לא עדיף תמיד לממש ולא רק לייחל? ולהצליח (ולא להיכשל)?**

• **ומה דומים ומה שונים התייחסויותיהם של ר' נחמן ואלה אלדד בקטעים אלו אל הצרה ולא השני? האם שניי אומנם הכרחי? מהי הצנינה ומהו ההתרחקות? כי לא אחד מהם?**

• **עם איזו משתי הדרכים אתם מצדהים יותר? האם יש דרך לשמור על הצרה ויחד עם זאת להשתנות? הביאו דוגמאות מחייבך.**

לאה גולדברג

רבי נחמן מברסלב - כתובת על הקיר

שפינוזה

1500 1000 500 0 -500 -1000 -1500

2010 2000

רנסנס

השכלה וחסידות

הצגת החדשה

תור הזהב בספרד

ימי הביניים

תלמוד

משנה

בית שני

תקופת חז"ל

ימי הממלכה ובית ראשון

תקופת המקרא

אבות